

Ks. Mariusz Szmajdziński

Boczki Chełmońskie

mar.szmaj@hoga.pl, ORCID: 0000-0001-5577-8993

KIELICH YHWH JAKO METAFORA GNIEWU BOŻEGO W KSIĘGACH PROROCKICH STAREGO TESTAMENTU

**The Cup of YHWH as a Metaphor for God's Wrath in the
Old Testament Prophets**

STRESZCZENIE

SŁOWA KLUCZE

Jedną z metafor używaną przez proroków na ukazanie kary jest kielich YHWH (*kôš YHWH*). Trzydzieści prorockich wyroczni – bezpośrednio lub pośrednio – przywołuje tę metaforę. Skutkiem picia z kielicha YHWH jest upicie się, chwianie się, zataczanie się, hańba i zawstydzenie z powodu nagości i nieobrzezania, wymioty, samookaleczenie i zniszczenie. Ten, kto musiał wypić z boskiego kielicha, upokarzał się w oczach swoich sąsiadów i wrogów. Skazani na tę karę byli Jerozolima i obce narody. Ta kara stanowiła ostateczny cios dla nich i dlatego prowadziła ku śmierci, tak jak alkohol wypity w nadmiarze. Jednak Bóg, kierując się swoim miłosierdziem, oddalał ten kielich i okazywał zbawienie, ale dotyczyło to tylko Jerozolimy.

gniew Boży;
Jerozolima; kara;
kielich YHWH;
narody obce; pro-
rocy ST

One of the many metaphors used by the Prophets is that of the cup of YHWH (*kôs YHWH*). Thirteen prophetic oracles, either directly or indirectly, employ this metaphor. The result of drinking the cup of YHWH is drunkenness, staggering, reeling, dishonour and shame, the result of being made naked and being uncircumcised, vomiting, self-mutilation and desolation. The one who has to drink the cup is humiliated in front of his neighbours and enemies. Those entities condemned to drink God's cup, as the metaphor is applied, include Jerusalem as well as foreign nations. This punishment is a final blow for them and so deals death to them, just as alcohol when it is drunk in excess. However, God, when He comes to show compassion, removes the cup and gives salvation, though this outcome pertains only to Jerusalem and not to foreign enemies.

gniew Boży;
Jerozolima; kara;
kielich YHWH;
narody obce;
prorocy ST

Gniew Boga był reakcją na grzechy, jakie człowiek wciąż popełniał pomimo stałych wezwań do nawrócenia. Znamienne jest to, że gniew objawiał się dopiero po odbyciu sądu lub przynajmniej ogłoszeniu wyroku. W ten sposób działanie Boga było nie tylko uzasadnione, ale wręcz konieczne¹. Jako Święty Izraela nie mógł dopuścić, aby zło rozprzestrzeniało się na ziemi, zwłaszcza we wspólnocie ludu wybranego. Realność i siła gniewu objawiała się w karach zsyłanych w różnorodnej

¹ Z bardzo obszernej bibliografii na temat gniewu w ST należy przywołać w kontekście omawianego zagadnienia monografię Baloiana (*Anger*, zwł. 92-98). Por. także: Fretheim, „Theological Reflections”, 1-26; Grant, „Wrath of God”, 932-937; Lamb, „Wrath”, 878-883.

postaci. Prorocy ST zapowiadali lub ukazywali je za pomocą bardzo sugestywnych obrazów, np. ognia pożerającego, plagi szarańczy, nieurodzaju czy najazdu wojsk nieprzyjacielskich. Wyjątkowym pod wieloma względami narzędziem objawienia Bożego gniewu w ST jest kielich YHWH. Prezentowany artykuł jest próbą ukazania, omówienia i usystematyzowania tekstów z ksiąg prorockich, w których pojawia się ten motyw.

1. KIELICH – KONTEKST BIBLIJNY

Najczęściej używanym terminem w języku hebrajskim na oznaczenie kielicha jest rzeczownik *kôš*. To słowo występuje 31 razy w ST². Inne pojęcia z tej grupy semantycznej, oznaczające kielich, puchar, czarę, dzban lub naczynia do picia, to: *mizrāq* (32 razy, np. Wj 27,3; Am 6,6; Za 14,20), *gabr̄*⁴ (14 razy, np. Rdz 44,2; Wj 37,19-20; Jr 35,5), *nēbel* (11 razy, np. 1 Sm 1,24; Jr 13,12; Hi 38,37), *sap* (6 razy, np. Wj 12,2; Jr 52,19; Za 12,2), *mānaqqîṭ* (4 razy, np. Wj 25,9; Lb 4,7; Jr 52,19), *qašwâ* (4 razy, np. Wj 37,16; Lb 4,7; 1 Krn 28,17), *'aggan* (3 razy: Wj 24,6; Iz 22,24; Pnp 7,3), *qubba'at* (2 razy: Iz 51,17.22). Kielich był sporządzany z gliny, jak również ze szlachetnych metali (np. złota lub srebra), a ponadto był ozdobiany drogocennymi kamieniami i dodatkowymi ornamentami na brzegach (Rdz 44,2; 1 Krl 7,26; Jr 51,7). Stanowił on osobisty przedmiot i z tego względu często podlegał ochronie (Rdz 44,12-17). Wynikało to nie tylko ze względów higienicznych czy materialnych, ale również religijnych. Kielichy, puchary i inne naczynia były wykorzystywane podczas uczt, a także przy składaniu ofiar. Stanowiły one również element podstawowego wyposażenia domowego.

² Zob. Rdz 40,11(3x).13.21; 2 Sm 12,3; 1 Krl 7,26; 2 Krn 4,5; Ps 11,6; 16,5; 23,5; 75,9; 116,13; Prz 23,31(Q); Iz 51,17(2x).22(2x); Jr 16,7; 25,15.17.28; 35,5; 49,12; 51,7; Lm 4,21; Ez 23,31.32.33(2x); Ha 2,16.

Oprócz samego przedmiotu ważna była zawartość kielicha. Od tego przede wszystkim zależało metaforyczne użycie tego obrazu. Kielich mógł więc być wypełniony dobrem lub złem. Boże błogosławieństwo i dostatek doczesny wyrażało określenie *kôs rawāyâ* ('kielich nasycenia' – Ps 23,5) lub *kôs yašû'ôt* ('kielich zbawienia' – Ps 116,13). Picie z takiego naczynia podtrzymywało życie nie tylko w wymiarze doczesnym, ale również duchowym. Zamiast dobra mógł on jednak zawierać przekleństwo i nieszczęścia (Ps 11,6). Symbolizuje więc los człowieka, jego przeznaczenie w wymiarze nagrody lub kary. W tym drugim kontekście pojawia się kielich trzymany w ręku Boga i podawany skazanym narodom do wypicia. Wówczas musi on być wypity aż do dna (Ps 75,9). Kielich przestawał być wtedy symbolem ucztowania i braterstwa, a stawał się znakiem hańby i utracenia godności³.

2. KIELICH YHWH W KSIĘGACH PROROCKICH

W ST znajduje się trzynaście tekstów prorockich, które używają metafory kielicha YHWH w sposób bezpośredni (Iz 51,17-23; Jr 25,15-29; 49,12-13; 51,7-8; Ez 23,31-34; Ha 2,15-16) lub pośredni (Iz 63,3; Jr 13,12-14; 48,26; 51,39.57; Ab 16; Na 3,11; Za 12,2)⁴.

2.2. Teksty prorockie z użyciem rzeczownika *kôs*

Prorockie wyrocznie, w których występuje rzeczownik *kôs*, przywołują omawianą metaforę w sposób bezpośredni.

³ Por. Mayer, „*kôs*”, 107-111; Hostetter, „*kôs*”, 617-618; Howard Marshall, „Cup”, 810; Brongers, „Zornesbecher”, 177-192; Keown – Scalise – Smothers, *Jeremiah*, 277-279 (ekskurs „The Cup of Wrath”); Raabe, *Obadiah*, 206-242 (ekskurs „Drinking the Cup of Yahweh’s Wrath”).

⁴ Motyw kielicha YHWH występuje także w innych księgach ST: Ps 60,5; 75,9; Hi 21,19-20; Lm 4,21.

2.2.1. Iz 51,17-23

Wyrocznia stanowi pocieszenie skierowane do Jerozolimy. Znajduje się ona w drugiej części Księgi Izajasza (Iz 40–55), czyli pochodzi z czasów niewoli babilońskiej (VI wiek przed Chrystusem). Wersety 51,17-23 stanowią część dłuższej sekcji (Iz 51,9–52,3), w której trzykrotnie pojawiają się podwójne wezwania do przebudzenia się (Iz 51,9.17; 52,1). Analizowaną wyrocznię od całości wyróżnia to, że Jerozolima jest przedstawiona w niej jako kobieta, która została zmuszana do pijaństwa.

Początkowe wezwania (w. 17) są wygłoszone tak, jakby faktycznie były skierowane do osoby będącej pod wpływem alkoholu: *hiṭ ‘ōrərî* ('obudź się') oraz *qûmî* ('wstań'). Podobne wezwania występują w bliskim kontekście analizowanej wyroczni (*‘ûrî* – Iz 51,9 i 52,1; *qûmî* – Iz 52,2).

Kielich, określony tutaj jako *kôs* i *qubba‘at*⁵, jest własnością Boga. Świadczy o tym wyrażenie *miyyad YHWH* ('z ręki YHWH'). Jerozolima występuje tutaj jako metonimia całego ludu wybranego, który w tym czasie przebywał w Babilonie. Kielich gniewu YHWH to zatem wygnanie i przebywanie poza ziemią obiecaną. Wypicie go do dna, co wyraża czasownik *māṣāh* ('pić obficie, siorbać'; por. Ez 23,34; Ps 75,9), oznacza odbycie tej kary do końca. Początkowe wezwania do przebudzenia się i powstania są więc uznaniem, że dla Jerozolimy rzeczywistość „skończyła się jej służba, a jej wina została odpłacona” (Iz 40,1-2) oraz następuje upragniony czas powrotu do ziemi obiecaney (Iz 55,12-13).

⁵ Rzeczownik *qubba‘at* występuje tylko w analizowanej wyroczni (Iz 51,17.22), tworząc wyrażenie *qubba‘at kôs*. Apozycję drugiego rzeczownika interpretuje się jako głosę wyjaśniającą pierwsze, mało znane pojęcie. Por. Stachowiak, *Księga Izajasza*, 208. Znaczenie *qubba‘at* jest poświadczony w innych językach semickich, np. akadyjskim, fenickim, ugaryckim czy syryjskim. Por. BDB, 867; HALOT, III, 1062.

Wiersze 51, 18-20 opisują osamotnienie Jerozolimy ukazanej jako matka pozbawiona swoich synów. Padli oni martwi na ulicach miasta podczas działań wojennych, co było konsekwencją Bożej kary. Lud wybrany wypił kielich Bożego gniewu, dlatego pozostał osamotniony i pozbawiony jakiegokolwiek pomocy czy pociechy (Iz 49,21).

W tym stanie osamotnienia spadło na Jerozolimę podwójne nieszczęście (w. 19). Zostało ono opisane za pomocą dwóch par rzeczowników: *haššōd wahaššeber* ('zniszczenie i ruina') oraz *hārā'āb wahaḥreb* ('głód i miecz'). To należy uznać za zawartość kielicha YHWH podanemu Jerozolimie do wypicia. Wymienione tutaj pojęcia obejmują całość klęski, jaka spadła na lud wybrany. Zniszczenie i ruina dotyczy miast, zwłaszcza Jerozolimy i znajdującej się w niej świątyni. Głód i miecz natomiast zaciążyły nad ludźmi⁶. W końcowej części wyroczni (w. 23) jest mowa o jeszcze innym uciemieniu Jerozolimy, a mianowicie o podeptaniu jej przez wrogów. Postawienie nogi na pokonanych wrogach było aktem oznaczającym zwycięstwo i wyrażało pogardę dla ich słabości (Joz 10,24; 1 Krl 5,17; Ps 110,1). Taki haniebny los spotkał Jerozolimę.

Odmiana losu Jerozolimy, opisana w 51,22-23, będzie polegała nie tylko na odebraniu kielicha upojenia z jej ręki. Bóg zamierza całkowicie odwrócić obecną sytuację, dając ów puchar (czyli wylewając swój gniew) dotychczasowym nieprzyjaciołom Izraela. Na ich określenie prorok posłużył się imiesłowem *môg'im*, co oznacza tych, którzy dręczą, gnębią (Hi 19,2; Lm 1,5.12). W tym przypadku chodzi o Babilończyków. YHWH występuje tutaj jako obrońca swojego ludu i zarazem oskarżyciel jego wrogów.

⁶ W ST są spotykane zestawienia występujących tu rzeczowników: *sōd wāšeber* (Iz 59,7; 60,18; Jr 48,3) oraz *(hā)rā'āb wā(ha)ḥereb* (Jr 5,12; 14,16 lub w odwrotnej kolejności Jr 14,12.13.15; 24,10; 29,17; Ez 14,21).

2.2.2. Jr 25,15-29

Jest to najbardziej rozbudowana w ST wyrocznia, w której pojawia się motyw kielicha YHWH. Rozdział Jr 25 jest mową zapowiadającą karę najpierw przeciwko Judzie (w. 1-14), a następnie przeciwko obcym narodom (w. 30-38). Motyw kielicha YHWH pojawia się w 25,15-29. Te wersety stanowią łącznik pomiędzy tymi dwiema wyroczniami. Argumentem za wymierzeniem kary obcym narodom jest to, że została już ukarana Jerozolima – miasto, w którym był czczony YHWH (w. 15 i 17, por. także w. 29).

Wyrocznia składa się z trzech wypowiedzi, które są poprzedzone prorocką formułą wprowadzającą: *kôh 'āmar YHWH* ('tak powiedział YHWH' – 25,15.27.28) wyznaczającą jej strukturę: (1) polecenie – słowa Boga do Jeremiasza (w. 15-16); (2) polecenie – słowa Boga do narodów (w. 27); (3) argumentacja – słowa Boga do narodów, które to słowa prorok ma powtórzyć jedynie w przypadku odmowy wypicia kielicha (w. 28-29). Wersety 25,17-26 stanowią opis wykonania polecenia, które Bóg przekazał Jeremiaszowi, oraz obejmują również listę narodów.

Jeremiasz pełni tutaj wyjątkową rolę. Ma on wziąć z ręki Boga kielich wina i podać go do wypicia „wszystkim narodom” (*kol-haggôyîm* – w. 29). W ten sposób staje się on faktycznie „prorokiem dla narodów” (*nābî' laggôyîm* – Jr 1,5), jak zostało to zapowiedziane w scenie powołania. Jeremiasz jest tu swego rodzaju akolitą, szafarzem w wymierzaniu Bożego wyroku czy podczaszym na uczcie, którą przygotował Bóg. To bardzo osobliwa rola w posłannictwie prorockim. Nie tylko zapowiada on nadejście sądu i kary, ale sam aktywnie bierze udział w tej egzekucji.

Kielich YHWH przechodzi z ręki Boga w ręce proroka (w. 15). Na samym początku wyroczni pojawia się wyrażenie *kôš hayyayin* ('kielich wina'), ale bezpośrednio po nim jest użyty rzeczownik (*ha*)*ḥēmâ* ('gniew'). Pełni on rolę wyjaś-

niającą. Całe wyrażenie należy więc przetłumaczyć: ‘kielich wina, to znaczy gniewu’⁷.

Reakcja, jaką miało wywołać opróżnienie tego pucharu, jest właściwa dla osób w stanie upojenia alkoholowego: chwianie się (*gā‘aš*) i wyczynianie szaleństw (*hālal* – w. 16) oraz upijanie się (*šākar*), wymiotowanie (*qī*) i upadanie na ziemię (*napal* – w. 27). Czasownik *gā‘aš* częściej wyraża trzęsienie ziemi (Ps 18,8) lub piętrzenie się wód (Jr 5,22; 46,7-8), niż odnosi się do zachowania ludzi (Hi 34,20). W Jr 25,16 opisuje stan ludzkiej słabości i bezradności. Związek czasownika *hālal* z piciem wina i wynikającym z tego szaleństwem jest obecny także w Jr 51,7, gdzie Babilon został nazwany „złotym kielichem” (*kôs-zāhāb*) w ręku YHWH. Do podobnego stanu prowadzi czynność wyrażona przez *šākar*, a więc dobrowolne lub przymusowe picie alkoholu (Rdz 9,21; Na 3,11; Lm 4,21). Skutkiem pijaństwa są także wymioty (Iz 19,14; 28,8; Jr 48,26) oraz leżenie na ziemi. Konieczność wypicia wina z kielicha YHWH została opisana zwrotem *šāt ō tīštū* (‘musicie wypić’ – w. 28). Jest to charakterystyczny dla składni języka hebrajskiego związek dwu czasowników wywodzących się z tego samego rdzenia (tu oparty na czasowniku *šātāb* – ‘pić’). Wyraża to konieczność wykonania czynności.

Geografia miejsc wymienionych w 25,19-26 rozwija się kuliście. Rozpoczyna się od Jerozolimy, a następnie są wymienione państwa sąsiadujące z Izraelem (Egipt, Filistea, Zajordania, Fenicja wraz z zamorskimi koloniami, a więc strona zachodnia), następnie zaś krainy południowe, wschodnie i północne⁸. Jest tu wymienionych około dwudziestu narodów. Na szczególną uwagę zasługuje końcowe stwierdzenie: „Król Szeszak będzie pił po nich” (w. 26). Jest to

⁷ W Księdze Jeremiasza jest stosowana apozycja rzeczowników w celu wyjaśniania pierwszego pojęcia (Jr 11,4; 17,13; 23,19).

⁸ Por. Stachowiak, *Księga Jeremiasza*, 293-295. Autor przedstawia relacje zachodzące pomiędzy Jr 25,18-26 a Jr 46-51 (wyrocznie o narodach). Geografię i kontekst biblijny tych narodów omawiają: Lundbom, *Jeremiah*, 261-266; Mackay, *Jeremiah*, II, 102-104.

jedyne imię własne osoby na tej liście. Powszechnie przyjmuje się, że jest to tzw. atbasz, czyli szyfr literowy. Polega on na zastąpieniu właściwej litery przez inną znajdującą się w takiej samej odległości od końca (lub początku) alfabetu. W ten sposób sekwencja *š-š-k* dająca imię Szeszak zastąpiła *b-b-l*, czyli Babilon (*Bābel*)⁹. Ostatnia wypowiedź dotyczy więc króla imperium babilońskiego, któremu kara została zapowiedziana w Jr 25,12. Listę obcych narodów rozpoczyna „faraon, król Egiptu” (w. 19), a zamyka władca Babilonu. Byli to najwięksi wrogowie Królestwa Południowego w czasach Jeremiasza (VII wiek przed Chrystusem).

Najważniejszym narodem w całej tej wyroczni pozostaje Królestwo Południowe, które tutaj reprezentuje Jerozolima. Ona pierwsza otrzymuje puchar do wypicia. O ścisłej relacji Boga ze świętym miastem świadczy przede wszystkim zwrot *nīqrā' šmī' āleyhā* ('Moje imię było wzywane nad nim'). Sprawiedliwość Boga objawia się w tym, że gdy Jego miasto zasługuje na karę, to nie zostaje ono oszczędzone. Przeciwnie, od Jerozolimy rozpoczyna się cały proces karnia. Ten fakt staje się jednak koronnym argumentem na rzecz wykonania wyroku wobec wszystkich narodów. Skoro kara nie ominęła miasta, nad którym wzywano Bożego imienia, a więc oddawano cześć YHWH, to tym bardziej dosięgnie ona świat pogan.

2.2.3. Jr 49,12-13

Jest to część dłuższej mowy przeciwko Edomitom (Jr 49,7-22), która wchodzi w skład wyroczni o narodach (Jr 46–51). Tym, co ją wyróżnia na tle całej wypowiedzi, to sposób jej

⁹ Spółgłoska bet jest druga w kolejności, a *szijn* – przedostatnia (druga od końca); *lamed* – dwunasta, licząc od początku alfabetu, a *kaf* – dwunasta, licząc od jego końca. Zastosowanie atbaszu można znaleźć jeszcze w innych tekstach Księgi Jeremiasza, np. *lēb qāmāy = kašdiym* (Jr 51,1) i *šešak* (Jr 51,41). Por. Mackay, *Jeremiah*, II, 104-105.

napisania (proza). Pozostałe fragmenty (w. 7-11 oraz 14-22) mają charakter poetycki.

Edomici wielokrotnie wykazywali się wielką bezwzględnością wobec Izraela. Brali także udział w ostatecznej grabieży Jerozolimy (Ez 35,5; 36,6). ST motywuje to nienawiścią, jaka dzieliła Ezawa z Jakubem (Rdz 28). W związku z tym liczni prorocy wygłaszali swoje mowy przeciw Edomowi¹⁰.

W Księdze Jeremiasza Edomici są wspomniani wielokrotnie (Jr 9,25; 27,3; 40,11; 48,24). W Jr 25,21 znaleźli się oni na liście tych, którzy mieli wypić kielich YHWH. Idea analizowanej wyroczni jest ta sama, co w Jr 25,29. Występuje tutaj nawet to samo słownictwo (np. trzykrotne użycie czasownika *nāqāh* – ‘być wolnym od kary’) i styl (dwukrotne zastosowanie składni z czasownikiem *šātāh* – ‘pić’). Skoro kielich gniewu Bożego stał się udziałem wybranej Jerozolimy, to tym bardziej przypadanie on Edomowi. Kara spadła na ten naród za to, że wobec Izraela, czyli swojego brata, „stłumił miłosierdzie swoje, gniew jego srożył się nieustannie, a jego złość trwała ciągle” (Am 1,11).

Skutkiem wypicia kielicha YHWH będzie wystawienie Edomu na pośmiewisko i wydanie go na całkowite zniszczenie, z którego już nie będzie mógł się podnieść. Do opisu tego stanu prorok użył aż pięć rzeczowników należących do tej samej grupy semantycznej: *šammā* (‘groza, spustoszenie’), *ḥerpā* (‘hańba’), *ḥōreb* (‘pustynia’), *qalālā* (‘przekleństwo’) i *horbā* (‘ruina’). Ta kumulacja pojęć stanowi emfazę dla wyrażenia kary. Dodatkowo pojawia się w Jr 49,13 forma przysięgi, którą Bóg składa na samego siebie. Forma *nišba’ti* (nifal perfectum od *šāba’* – ‘przysięgać’) ma tutaj specyficzne znaczenie, a mianowicie wyraża, że jest już spełnione to, co zostało wypowiedziane. Przysięga Boga na siebie samego odwołuje się do Jego cech: wierności, skuteczności i nieod-

¹⁰ Zob. Iz 21,11-12; 34,5-17; 61,1-6; Jr 49,7-22; Ez 25,12-14; Jl 4,19b; Am 1,11-12; Ab 1-21; Ml 1,2-5.

wracalności (Rdz 22,16; Iz 45,23; Jr 22,5)¹¹. Ta deklaracja jest jeszcze wzmocniona formułą *nə'um YHWH* ('wyrocznia YHWH').

Wyrok na Edom został zatem przypieczętowany odgórnie i oddolnie. Pieczęcią z góry jest słowo Boga (Jego przysięga), a oddolne zapewnienie stanowi fakt, że kara dosięgnie najpierw Jerozolimę.

2.2.4. Jr 51,7-8

Końcowa mowa w wyroczniach o narodach jest poświęcona Babilonowi (Jr 50–51), potężnemu imperium, które rozciągnęło swoją hegemonię na Bliskim Wschodzie na przełomie VII/VI wieku przed Chrystusem. Kampanie króla Nabuchodonozora (605-562) doprowadziły do upadku Królestwa Południowego. W wypowiedziach proroków Babilon często był oskarżany za swoje najazdy i uprowadzenie w niewolę podbitych narodów (Iz 13,1–14,22; 21,1-10). Mowa Jeremiasza jest najdłuższym wyrokiem w ST przeciwko temu imperium.

Tekst Jr 51,7-8 pozostaje w związku z innymi prorockim wyroczniami, w których pojawia się motyw kielicha YHWH (np. Jr 25,15-29). Zachodzi on przede wszystkim na poziomie leksykalnym¹². Jednak idea jest różna. Wyrocznie wyróżnia bowiem szczególne użycie metaforyczne. Babilon został porównany do „złotego kielicha w ręku YHWH”¹³. Wyrażenie *kôs-zāhāb* ('złoty kielich') świadczy, że Babilon był ceniony przez wszystkie narody (Jr 51,13.41.44), nawet jeżeli były one mu poddane. Ostatecznie jednak ten puchar upadnie

¹¹ Zob. także: Ps 110,4; 132,11; Iz 14,24; 62,8; Jr 51,14; Am 4,2; 6,8; 8,7.

¹² Do wspólnego słownictwa należą m.in. następujące frazy: *kôs, yayin, šātāb, šākar, hālal, gōyīm, bəyaq YHWH, kol-hā'areš*. Por. Raabe, *Obadiab*, 228.

¹³ Bogactwo tego państwa poświadcza Ajschylos, mówiąc, że jest ono strojne w złoto (Ajschylos, *Persowie*, 52-53).

i ulegnie rozbiciu. Narody, które były wcześniej zmuszone do picia z tego kielicha, a więc odbywania kary Bożej wymierzonej za pomocą Babilonu, podniosą nad nim lament, a nawet będą szukali remedium na jego rany¹⁴.

Babilon jest tutaj ukazany jako narzędzie, za pomocą którego Bóg wylewa swój gniew na narody niczym wino z kielicha. Taka rola została już nakreślona w Jr 25,8-14. W Jr 51,7-8, choć w krótszy sposób, została wyraźniej określona. Jednak po wypełnieniu tej misji Babilon także zostanie osądzony i skazany (Jr 50,17-18; 51,49). Sekwencja skazanych narodów jest podobna do wymienionej w Jr 25,18-26, tzn. „na koniec będzie pił król Szeszak”, czyli Babilon (por. także Jr 51,39.57). Kara natomiast, o jakiej mowa w Jr 51,7, będzie inna. Babilon nie będzie pił aż do utraty świadomości, lecz upadanie i się rozbije. Zachodzi tutaj ciekawa gra słów. „Złoty kielich” poił (*šākar*) wszystkie narody, a następnie uległ rozbiciu (*šābar*).¹⁵ Dokona się to nagle i niespodziewanie (*piṭ'om* – Joz 10,9; Ps 64,8; Ml 3,1). To znaczy, że Babilon nie będzie mógł się przygotować na to wydarzenie ani podjąć środków obronnych. Z chwilą, gdy Bóg przestanie używać swojego kielicha, a więc posługiwać się Babilonem w wymierzeniu kary, niezwłocznie wypuści go z ręki. To znaczy, że jego upadek będzie ostateczny i nieodwracalny, bez możliwości ponownego powstania. To w oczywisty sposób dawało nadzieję i radość podbitym narodom, zwłaszcza Izraelowi, na ostateczne wyzwolenie.

¹⁴ Według Raabe (*Obadiab*, 229) przyczyną lamentacji narodów podbitych przez Babilon w Jr 51,7-8 było to, że rozbiło się źródło wina, z którego pili. Autor nawet stwierdza: „They love their cruel master and cherish their prison of gold”. Lament nad upadkiem i rozbiciem Babilonu oraz próby uleczenia go natomiast są dowodem ich niepoczytalności.

¹⁵ Poza podobieństwem fonetycznym zachodzi tu także podobieństwo w pisowni. Hebrajskie spółgłoski *bet* (ב) i *kaf* (כ) są graficznie bardzo podobne do siebie.

2.2.5. Ez 23,31-34

Ezechiel trzykrotnie przedstawia w alegoryczny sposób historię Izraela jako pamo niewierności, posługując się obrazem nierządu (Ez 16; 20; 23)¹⁶. W rozdziale Ez 23 ukazuje on to na przykładzie dwóch sióstr: Oholi i Oholiby. Oznaczają one odpowiednio Samarię (Królestwo Północne) i Jerozolimę (Królestwo Południowe). Prorok mówi, że one „od młodości uprawiały nierząd” (Ez 23,3). Oddawanie czci obcym bogom albo pokładanie ufności w sile potężnych imperiów, a więc złamanie przymierza, było nazywane przez proroków cudzołóstwem. Ten aspekt pojawia się przede wszystkim w nauczaniu Ozeasza i Jeremiasza. Ezechiel wyróżnia się na tle innych proroków nie tylko obszernością tekstów, ale również tym, że ukazuje osobno historię Samarii i Jerozolimy.

Tekst Ez 23,31-34 łatwo jest wyodrębnić z całego rozdziału dzięki poetyckiej formie oraz formule wprowadzającej (*kōh 'amar 'ādōnāy YHWH*) i zakończeniu (*ki 'āni dibbartī nā'um YHWH*)¹⁷. Tę wyrocznię zwykło się określać jako pieśń o kielichu. Stanowi ona bliską paralelę z pieśnią o mieczu w Ez 21,23-32. Formalnie jest to wyrok na Oholibę, choć Ohola jest tu też wspomniana.

Początkowe wyrażenie *hālak bāderek* oznacza chodzenie czyjąś drogą, czyli naśladowanie kogoś (2 Krl 21,21; Ez 16,47; 2 Krn 22,3). Młodsza siostra, czyli Jerozolima, reprezentująca tutaj całe Królestwo Południowe naśladowała Samarię (Królestwo Północne). Musiała ona zatem podzielić ten sam los, gdyż nic nie miało zostać jej oszczędzone z losu Oholi¹⁸.

Gniew Boga i wymierzona kara zostały tutaj przedstawione za pomocą obrazu kielicha YHWH. Ezechiel posługuje się znaną z wcześniejszej tradycji prorockiej metaforą. Do współ-

¹⁶ To zagadnienie opracowali w monografiach: Chrostowski, *Prorok; Rumianek, Motyw miłości*.

¹⁷ Te formuły podkreślają także, że wydany wyrok wykona sam YHWH i odbędzie się to z całą pewnością.

¹⁸ Por. Homerski, *Księga Ezechiela*, 184.

nych cech należą podanie do ręki kielicha, wypicie z niego aż do dna oraz stan upojenia. Prorok jednak wzbogaca ten obraz. Przede wszystkim podaje opis kielicha. Jest to puchar głęboki i szeroki, a więc o dużej pojemności. Te rozmiary świadczą o wielkości Bożej kary nałożonej na cudzołożną kobietę. Cała zawartość tego kielicha wypełni Oholibę. Stan upojenia (*šikkārôn*; por. Jr 13,13; Ez 39,19) nie przyniesie jej jednak radości i beztroski, co mogłoby się pojawić po wypiciu większej ilości wina, lecz utrapienie (*yāḡôn*). Rzeczownik *yāḡôn* (14 razy w ST; por. także *tūḡā* – Ps 119,28; Prz 10,1; 14,13) oznacza wielki smutek, który przygnębia człowieka i może zejść z nim nawet do Szeolu (Rdz 42,38; Jr 20,18; Ps 116,3). Jest on przeciwieństwem radości (Est 9,22; Iz 35,10; Jr 31,13). Stan utrapienia będzie spowodowany rodzajem kielicha. Było to naczynie „zgrozy i zniszczenia”. Użyte tutaj słownictwo przenosi czytelnika z poziomu metafory na realny opis zagłady. W tekstach prorockich rzeczowniki *šammā* i *šmāmā*, będące derywatami czasownika *šmāh*, oznaczają zniszczenie domów i innych budowli, miast czy winnic, pól oraz innych obszarów ziemskich¹⁹.

Nie ma natomiast tutaj mowy o zawartości kielicha. Jednak kontekst jednoznacznie wskazuje, że zawiera w sobie Boży gniew. Wcześniej Oholi za nierząd została obwieszona kara uprowadzenia synów i córek, a jej samej – śmierć od miecza (Ez 23,10). W ten sposób miała stać się przestrożą dla innych kobiet. Nie przstraszyło to jednak Oholiby, która „swoją poządlliwość uczyniła bardziej znieprawioną niż jej, a swój nierząd bardziej niż nierząd jej siostry” (Ez 23,11; zob. także 16,51; Jr 3,8.11). Dlatego po wypiciu z kielicha stanie się ona

¹⁹ Zob. *šammā*: Iz 5,9; 13,9; 24,12; Jr 2,15; 4,7; 5,30; 18,16; 19,8; 25,9.11.18.38; 44,22; 46,19; 48,9; 49,13.17; 50,3.23; 51,29.37.41.43; Oz 5,9; Jl 1,7; Mi 6,16; So 2,15; Za 7,14; *šmāmā*: Iz 1,7; 6,11; 17,9; 62,4; 64,9; Jr 4,27; 6,8; 9,10; 10,22; 12,10.11; 25,12; 32,43; 34,22; 44,6; 49,2.33; 50,13; 51,26.62; Ez 6,14; 12,20; 14,15.16; 15,8; 29,9.10.12; 32,15; 33,28.29; 35,3.4.7.9.14.15; 36,34; Jl 2,3.20; 4,19; Mi 1,7; 7,13; So 1,13; 2,4.9.13; Ml 1,3.

obiektem kpin i szyderstw, a więc tym, z czym rzeczywiście spotyka się uliczny pijak.

Jest tu także obecny motyw przekazania kielicha. Bóg poda Oholibie kielich jej siostry. Jako okolicznik miejsca zostało tu użyte wyrażenie *bayādēk* ('w twoją rękę'). W podobnej formie występowało ono we wcześniejszych wyroczniach. W Ez 23,31-34 Boży kielich przechodzi z rąk do rąk. Najpierw Bóg podał ów puchar Oholi (tzn. ukarał Samarię), a następnie odebrał go z jej rąk i podał Oholibie (tzn. zaczął wymierzać karę Jerozolimie).

Kolejne novum, jakie wprowadził Ezechiel, to rozbicie kielicha i dokonanie samookaleczenia. Oholiba po całkowitym wypiciu jego zawartości zacznie gryźć to naczynie, a następnie porani swoje piersi. Wcześniej prorok wypomniął, że były one powodem jej lubieżnej chluby. Chętnie bowiem wystawiała je na pokaz i pozwalała swoim kochankom pieścić (Ez 23,3.21). Karą za tą lubieżność będzie to, że kielich, który niesie ze sobą spustoszenie, posłuży do okaleczenia tych pięknych piersi. Przez to Oholiba przestanie być atrakcyjna dla swoich kochanków. Czynność pogryzienia kielicha została wyrażona przez czasownik *gāram*. W ST występuje on bardzo rzadko (3 razy) i – poza analizowanym werselem – opisuje zachowanie zwierząt (bawół w Lb 24,8 i wilk w So 3,3). Należy więc przyjąć, że owo pogryzienie kielicha dokonana się z jakąś wściekłością i niebывałą siłą.

Choć tekst tego nie mówi wprost, to należy przyjąć, że odgryzione skorupy posłużyły za narzędzie samookaleczenia. Takie zachowanie świadczy o stanie upojenia ponad granice możliwości²⁰. Oholiba będzie jednak całkowicie świadoma swojego poniżenia: wypija ten kielich do dna, a następnie niszczy go i dokonuje samookaleczenia. Cały rozdział pokazuje, że Samaria i Jerozolima zasłużyły na szczególną karę.

²⁰ Por. Raabe, *Obadiah*, 231.

2.2.6. Ha 2,15-16

Analizowana wyrocznia jest częścią mowy Habakuka, w której pojawia się pięciokrotne „biada” (Ha 2,6-20). W Ha 2,6a jest ona określona jako „szydercza pieśń” wygłoszona przez biednych, uciskanych i pokrzywdzonych wobec swoich prześladowców. Są nimi Babilończycy na czele z ich królem Nabuchodonozorem²¹. Wyrocznia Ha 2,15-16 stanowi czwarte „biada” w tej mowie. Prorok odwołuje się tutaj do obrazów znanych z innych tekstów ST.

Adresat mowy nie jest tu wymieniony wprost. Podobnie nie jest bliżej określony „jego bliźni” (*rē'ēhū*), ale powszechnie przyjmuje się, że „biada” jest skierowane przeciwko Nabuchodonozorowi, a pod wyrażeniem *rē'ēhū* kryją się podbite przez niego narody, w tym Izrael. Wzajemna relacja została przedstawiona w obrazie przekazania kielicha do wypicia. Jasno jednak wynika, że nie jest to wyraz przyjaźni czy gościnności albo zachęta do wspólnego biesiadowania. Podany puchar został „zatruty”, to znaczy zawiera w sobie gniew. Jednym ze sposobów pokonania lub uzależnienia od siebie nieprzyjaciela było zatrucie jego napoju. W tym przypadku jest to obraz użyty dla ukazania kary. W Jr 51,7 jest mowa, że Babilon był złotym kielichem w ręku YHWH upajającym wszystkie narody, które po wypiciu popadały w szaleństwo. Habakuk pokazuje, że Nabuchodonozor przestał być jedynie narzędziem Boga i zaczął szukać własnej chwały, nadużywając w ten sposób swojej władzy i siły, którą okazywał w bezwzględny sposób²².

W dalszej części omawianego wersetu następuje intensyfikacja czynności. Picie z kielicha miało doprowadzić do całko-

²¹ Taka jest powszechna opinia wskazująca na prześladowców krytykowanych w Księdze Habakuka (np. Palmer Robertson, *The Book of Nahum*, 201; Savoca, *Abdia*, 119). Inną propozycję ich identyfikacji podaje Haak (*Habakkuk*, 71-77). Uważa, że są nimi król Jojakim i jego polityczni sprzymierzeńcy: Egipcjanie i Asyryjczycy.

²² Por. Roberts, *Nahum*, 124.

witego upojenia. Czasownik *šākar* pojawił się już we wcześniejszych wyroczniach (Iz 51,21; Jr 25,27; 51,7). Bolesnym skutkiem nadużycia alkoholu było całkowite obnażenie. Użyty tutaj rzeczownik *mā'ôr* jest hapax legomenon. Jego znaczenie poświadczają synonimy będące derywatami tego samego czasownika (*'wr*): *'erwâ* ('nagość' – Rdz 9,22; Ez 16,8; Oz 2,11), *'ārôm* ('nagi' – Rdz 2,25; 1 Sm 19,24; Mi 1,8), *'êrôm* ('nagi' – Rdz 3,7; Pwt 28,48; Ez 23,29), *ma'ârummîm* ('naczy' – 2 Krn 28,15). Nagość uznawano za stan najbardziej hańbiący dla człowieka, bezczeszczący ludzką godność²³. Doprowadzenie do takiego stanu, że człowiek się całkowicie obnażał, było wystawieniem go na pośmiewisko. W Ha 2,15 nagość może oznaczać także całkowitą bezsilność podbitego narodu²⁴.

Werset 2,16 ukazuje odwrócenie roli w myśl zasady *ius talionis*. W ten sposób została ukarana pycha agresora. Hańba, którą ściągał na inne narody, ma osiągnąć również jego samego. Tę karę wymierzy sam Bóg, podając swój kielich. Jak więc Babilon traktował podbite narody, to tak samo obejdzie się z nim YHWH. Habakuk zapowiada, że Pan trzyma kielich w swojej prawicy. Zestawiając tę wyrocznię z Jr 51,7, należy uznać, że odbiera On złoty puchar z rąk Nabuchodonozora i teraz sam się nim posługuje. Bezpośrednimi wykonawcami kary będą pokonane i upokorzone przez Babilon narody. Habakuk pokazuje w ten sposób, że sąd i wymierzenie kary pochodzi jedynie od Boga, a więc nie może być tu żadnej samowoli ze strony człowieka. On sam też wybiera wykonawców w celu zrealizowania swojego wyroku.

Prorok ukazuje zmianę, do której ma dojść, poprzez zawirowanie (*tissôb*), jakie powstaje po nadużyciu alkoholu: chwa-

²³ Podobna sytuacja miała miejsce w historii Noego (Rdz 9,20-23). Czyn Chama został jednoznacznie ukazany jako zły i doczekał się przekleństwa ze strony ojca (Rdz 9,24-27). Podobnie w Rdz 19,31-35.

²⁴ Palmer Robertson (*The Book of Nahum*, 201-202), przywołując teksty Rdz 9,21 i Kpł 20,17-18, dopuszcza homoseksualne wykorzystanie w Ha 2,15.

ła (*kābôd*) zamieni się na hańbę (*qālôn/qîqālôn*)²⁵. Dumny i triumfujący zdobywca narodów teraz sam zostanie upojony, a następnie obnażony. Nagość będzie szczególnie hańbiącą, ponieważ ukaże się jego nieobrzezanie (*hē'ārēl*). Jego brak u mężczyzny był czymś odrażającym dla ludu wybranego.

Inny odrażający stan, w jakim znalazł się Babilon po wypiciu z kielicha YHWH, opisuje rzeczownik *qîqālôn*. Jest to także hapax legomenon. Składa się on z występującego na początku wersetu rzeczownika *qālôn* ('hańba') i dodanego przedrostka *qî*, który jest skróconą formą od *qî'* (*qē'*), a więc 'wymiociny' (Prz 26,11; Iz 19,14; Jr 48,26). To oznacza, że Babilon znajdzie się w jeszcze gorszym stanie niż podbite i upokorzone przez niego narody. Habakuk sugestywnie pokazuje, że to wielkie imperium po spożyciu kielicha YHWH padnie nagie i będzie leżało we własnych wymiocinach. Chwała zwycięzcy zamieni się w brudną od wymiocin hańbę pijaka²⁶.

2.3. Teksty prorockie pośrednio nawiązujące do obrazu kielicha YHWH

Za teksty pośrednio nawiązujące do omawianego obrazu należy uznać te, w których nie występuje rzeczownik *kôš*, ale są użyte słowa (np. czasowniki, rzeczowniki) pojawiające się w jego polu semantycznym, np. *šāt'āh*, *šākar* lub z tej samej grupy semantycznej.

2.3.1. Iz 63,6

Wyrocznia Iz 63,1-6 stanowi bardzo plastyczny opis YHWH osobiście wykonującego karę. Bóg objawia się tutaj jako bo-

²⁵ Zestawienie rzeczowników *kābôd* i *qālôn* występuje w mądrościowym stwierdzeniu: „Mądrzy odziedziczą chwałę, a głupcy dostąpią hańby” (Prz 3,35).

²⁶ Por. Palmer Robertson, *The Book of Nahum*, 204; Scaiola, Naum, 93.

ski wojownik. Na pytanie proroka, skąd przybywa i dlaczego Jego szaty są czerwone od krwi, odpowiada, że jest tym, który podeptał narody w swoim gniewie tak, że ich krew pobrudziła Jego szaty (w. 3). Przyczynę takiego działania podał On w następujących słowach: „Albowiem dzień pomsty był w sercu Moim i rok Mojej odpłaty nadszedł” (w. 4; por. także Iz 34,1-8; 59,15-20).

Analizowany werset wylicza trzy czynności, których dokonał Bóg, aby objawić swój gniew i ukarać ludy: „rozdeptałem” (*wā'ābūs*), „napoiłem je” (*wā'āšakkarēm*) i „sprawiłem, że spłynęła” (*wā'ōrīd*). Możliwość deptania przeciwnika uznawano za akt największego triumfu. Jest to motyw często spotykany w mitologiach bliskowschodnich. W ST Bóg depta wrogów Izraela, co jest powodem, aby Go wysławiać (Ps 60,14; 108,14). On także dopomaga swojemu ludowi odnieść zwycięstwo i położyć nogę na jego przeciwnikach (Ps 44,6). W analizowanym wersecie owo deptanie należy uznać za czynność rozpiętą w czasie. Na przyjęcie takiej interpretacji pozwala użyta forma czasownika *būs* (qal imperfectum) oraz metaforyczne odniesienie do wydeptywania winogron. Rozgniatało i wyciskano je bardzo długo i starannie, aby uzyskać jak najwięcej soku z owoców. Dynamiczne naciśnięcie natomiast powodowało, że sok obryzgiwał odzienie deptającego. YHWH dokonuje tej czynności, aby w ten sposób wyrazić swój gniew, jak także obwieścić triumf nad pokonanymi narodami. Konsekwencją tego działania jest to, że krew wrogów, przyrównana tutaj do posoki owoców, spływa po ziemi. Rzeczownik *nēšah* w analizowanej wyroczni przyjmuje wyjątkowe znaczenie. W innych tekstach oznacza on ‘chwałę’ (1 Sm 15,29; 1 Krn 29,11), ‘moc’ (Lm 3,18) lub sposób wyrażenia trwania (najczęściej długiego) jakiejś czynności (Iz 34,10; Jr 15,18; Am 1,11). W Iz 63,3.6 *nēšah* metaforyczne oznacza krew ukazaną jako posoka winogron²⁷.

²⁷ Por. BDB, 664; HALOT, II, 716.

Czynność podania kielicha do wypicia natomiast przywołują w Iz 63,6 czasownik *šākar* oraz rzeczownik *hēmā*. Bóg napoił narody w swojej zapalczywości²⁸. Czasownik *šākar* występuje bezpośrednio w polu semantycznym rzeczownika *kôs* (Jr 51,7; Lm 4,21) lub w jego bliskim kontekście (Iz 51,21-22; Jr 25,27-28; Ha 2,15-16). Oznacza on ‘być pijanym, upić się’ (qal), ‘upić’ (piel), ‘sprawić upicie kogoś’ (hifil). Do stanu nadmiernej wesołości, nietrzeźwości lub całkowitego upojenia alkoholowego dochodziło się na skutek nadużycia wina (Rdz 9,21; 43,34; 2 Sm 11,13). Jest też mowa o upojeniu krwią (Pwt 32,42; Iz 49,26). W Iz 29,9 stan zamroczenia jest karą Bożą. Podobnie jest w analizowanej wyroczni. Nie jest tu jednak wspomniana zawartość kielicha YHWH. Kontekst pozwala na przyjęcie, że może nią być wino. To przypuszczenie potwierdza rzeczownik *nēšah* użyty w nietypowym znaczeniu (tzn. ‘krew/posoka’).

Do kielicha YHWH nawiązuje także rzeczownik *hēmā*. W polu semantycznym *kôs* występuje on w Iz 51,17.22, tworząc wyrażenie *kôs hāmātô/hāmâtî* (‘kielich gniewu Jego/Mojego’), oraz w Jr 25,15. W tym ostatnim przypadku pojawia się rozbudowane wyrażenie *kôs hayyayin haḥēmā hazzō’ṭ*. Ponadto w bliskim sąsiedztwie te dwa rzeczowniki występują także w Ha 2,15-16.

Napojenie wrogów YHWH jest tutaj jednym ze sposobów wymierzenia kary. Cała wyrocznia odnosi się do wyciska winogron, a więc do początkowego etapu produkcji wina. Przywołanie obrazu kielicha jest więc tu jak najbardziej uzasadnione.

2.3.2. Jr 13,12-14

Wyrocznia o roztrzaskanych dzbanach jest niezależną jednostką literacką w Jr 13 pod względem tematycznym i chro-

²⁸ W pierwszej części analizowanego wersetu zachodzi paralelizm, który tworzą wyrażenia *bə’appî* i *baḥāmâtî*.

nologicznym. Stanowi ona zapowiedź zagłady, a jej punktem wyjścia jest przysłowiowe powiedzenie²⁹. W Księdze Jeremiasza takie obiegowe porzekadła pełnią ważną rolę, ponieważ stają się punktem wyjścia dla wygłoszenia mowy przez proroka (Jr 7,4; 31,29-30).

Na określenie naczynia do przechowywania wina jest tutaj użyty rzeczownik *nēḫel* ('dzban, bukłak'). W ST występuje on 11 razy. W księgach narracyjnych oznacza on naczynie na wino, które można zabrać ze sobą w drogę (1 Sm 1,24; 10,3; 25,18; 2 Sm 16,1). W tym przypadku jest to więc bukłak. W księgach prorockich natomiast *nēḫel* częściej oznacza naczynie wyrabiane przez garncarza, a więc dzban (Iz 30,14; Jr 48,12; Lm 4,2). Takie znaczenie należy przyjąć także dla analizowanej wyroczni³⁰. Po tej linii idzie większość starożytnych przekładów: targum (*ḡrāb*), Pešitta (*grāb*), Vulgata (*laguncula*)³¹. Jego przeznaczeniem – zgodnie z przytoczonym porzekadłem – jest przechowywanie wina. Ten fakt został potwierdzony przez słuchaczy proroka Jeremiasza zapewnieniem, że jest im to dobrze wiadome. Sens tego przysłowia zdradza przekonanie o poczuciu bezpieczeństwa i pewności, że jak w dzbanie jest spokojnie przechowywane wino, tak Jerozolima i jej mieszkańcy cieszą się pokojem i dostatkiem³².

Ta deklaracja w nieoczekiwany sposób staje się przyczyną wygłoszenia zapowiedzi upadku i zniszczenia. Dokona się ono w dwu etapach. Najpierw będzie to stan upojenia alkoholowego. Ludzka kondycja została przyrównana do owych dzbanów. Tak jak one są napełniane (*yimmālē*) winem, tak ludzie będą napełnieni (*māmāllē*) przez Boga pijaństwem. Rzeczownik *šikkārōn* występuje zaledwie 3 razy w ST

²⁹ Por. McKane, *A Critical*, I, 292, 295-296.

³⁰ Por. McKane, *A Critical*, I, 293-294.

³¹ LXX tłumaczy *nēḫel* przez *askos* ('bukłak').

³² Por. McKane, *A Critical*, I, 295. Inną interpretację tego przysłowia proponuje Mackay (*Jeremiah*, I, 441): „Everything has its use” lub „The preparations are complete so that we can get on with it and enjoy ourselves”.

(Jr 13,14; Ez 23,33; 39,19). Jest on derywatem czasownika *šākar*. W bezpośrednim sąsiedztwie rzeczownika *kōs* występuje w Ez 23,33³³. Stan upojenia dotknie wszystkich bez wyjątku, poczynając od najważniejszych instytucji biblijnego Izraela (król, kapłan, prorok)³⁴. Oskarżenie, które uroczyście i oficjalnie kieruje Bóg przez Jeremiasza, koncentruje się na mieszkańcach Królestwa Południowego. Stanowi to zapowiedź jego upadku i zburzenia Jerozolimy, a więc podzielenia tego samego losu, który był udziałem Królestwa Północnego.

Dokładne rozpoznanie obrazu, jaki został użyty przez Jeremiasza, pozwala stwierdzić, że Bóg napelnia dzbany za pomocą kielicha – z niego wylewa do nich wino³⁵. W nauce proroków dzbany lub inne naczynia gliniane często wyobrażają zależność człowieka od Boga jako swojego Stwórcy (Iz 29,15-16; 41,25; Jr 18,1-12; 22,28). Tak jest też w tej wyroczni. Jak więc jest pewne, że dzbany (względnie bukłaki) mogą być napelnione winem, to tak samo jest oczywiste, że YHWH wyleje swój gniew na Izraela, który dojrzał do kary. Upojenie doprowadzi go do utracenia zdolności używana rozumu i zmysłów. Wówczas lud wybrany stanie się nieprzydatnym narzędziem zasługującym jedynie na roztrzaskanie. To właśnie stanowi drugi etap wymierzonej kary. Bóg roztrzaska Izraela jak gliniane naczynia. Czasownik *nāpaš* oznacza m.in. ‘rozbijać, roztrzaskać’. W dosłownym znaczeniu odnosi się on do tłuczenia kamieni, dzbanów

³³ Innym wspólnym słowem występującym w Jr 13,14 i Ez 23,33 jest czasownik *mālē* (nifal).

³⁴ Stachowiak (*Księga Jeremiasza*, 209-210) uważa, że naczynia na wino oznaczają tutaj jedynie „kierownicze sfery świeckie i duchowne z królem na czele. Wszyscy oni [...] wyniszczą się wzajemnie, jak naczynia porozbijane jedno o drugie”. Samo pijaństwo jest natomiast „obrazem zaślepienia politycznego przywódców judzkich”.

³⁵ Za taką interpretacją opowiadają się: McKane, *A Critical*, I, 297-298; Allen, *Jeremiah*, 160. Mackay (*Jeremiah*, I, 442) natomiast nie mówi wprost o kielichu, ale przywołuje obraz wina Bożego gniewu i podaje teksty, w których pojawia się rzeczownik *kōs* (Jr 25,15-16.27; 48,26; 49,12; 51,57; Ps 60,3; Iz 51,22; Lm 4,21).

będz innych naczyń glinianych (Sdz 7,19; Iz 27,9; Jr 48,12). O wiele częściej jednak występuje w zapowiedziach kar, według których to ludzie zostaną roztrzaskani (Ps 2,9; 137,7; Jr 22,28; 50,20-23). W Jr 13,14 taka kara została zapowiedziana Izraelowi. Dosięgnie ona wszystkich, co wyraża hebrajski idiom *'iš 'el-'āhîw* (dosł. '[roztrzaskam] człowieka/każdego o brata jego'). W ST jest on używany na określenie wzajemnej relacji lub zależności, a także kolektywności (Lb 14,4; Jr 25,26; Ez 24,23). Podobne znaczenie ma także wyrażenie *wah'ābôt wahabbānîm* ('i ojców, i synów'), co w tym przypadku oznacza wszystkich (Jr 6,21). Cały więc Izrael zostanie bezwzględnie i całkowicie ukarany. Nie ma tu mowy o pozostawieniu reszty jak w innych wyroczniach zapowiadających zagładę.

Wyrok jest wzmocniony przez użycie trzech synonimicznych czasowników oznaczających okazanie litości czy miłosierdzia (*hāmal, hūs, rāham*) poprzedzonych partykułą negacji³⁶. Bóg uroczyście zapowiada, że nie oszczędzi oraz nie okaże litości ani miłosierdzia. Jego kara będzie więc definitywna, co obrazuje roztrzaskanie dzbanów napełnionych winem.

2.3.3. Jr 48,26

Wyrocznia jest częścią mowy przeciwko Moabowi (Jr 48, 1-47). Ten naród, wraz z Aramejczykami i Ammonitami, wziął udział podczas babilońskiego najazdu na Jerozolimę (2 Krl 24,2). Prorocy wygłaszali mowy przeciwko Moabowi, zapowiadając jego całkowity upadek (Iz 15-16; Jr 48; Ez 25,8-11; Am 2,1-3; So 2,8-11). Do takich tekstów należy Jr 48,26. Motyw kielicha YHWH pojawia się tutaj dzięki użyciu czasownika *šākar* oraz rzeczownika *qî'*. Jest to podobny związek, jaki zachodzi w Jr 25,21.27.

³⁶ Użycie tych czasowników w Jr 13,14 przedstawia: Mackay, *Jeremiah*, I, 442.

Wyrocznia rozpoczyna się od rozkazu: „Upijcie go”. To polecenie wydaje Bóg. Wykonawcy tej czynności pozostają nieznanymi. Kontekst wyroczni pozwala przypuszczać, że mogą być nimi Izraelici. W Jr 48,27 Moab jest oskarżony o to, że z Izraela uczynił sobie pośmiewisko (*śāhōq*). Teraz on sam stanie się powodem szyderstw. Podobna zapowiedź znajduje się w Jr 48,39. Gdyby do tego miał się przyczynić Izrael, zachodziłaby wówczas spotykana w ST sytuacja prawa odwetu. Upicie Moabu miało spowodować całkowite jego osłabienie oraz wystawienie go na publiczny widok ku hańbie. Jeremiasz posługuje się tym obrazem w swojej księdze (Jr 25).

Kara, jaka miała spaść na Moab, była spowodowana przede wszystkim tym, że ten naród stał się wielki wbrew Bogu. Wyrażenie *‘al-YHWH hiḡdīl* oznacza pychę, wynoszenie się nad Boga. Ten sam zarzut pojawia się w Jr 48,42, gdzie również jest zapowiedziana zagłada tego narodu. Zachodzi tu analogia z wyrokiem nałożonym na Asyrię w Iz 10,5-16. Bóg posługiwał się różnymi narodami jako narzędziami kary. Miały one zawsze pozostać pod Jego kontrolą. Jednak pycha pogan sprawiała, że nie tylko dokonywały więcej, niż przewidywała sama kara (Za 1,14-15), ale zaczęły wynosić się przeciw Bogu³⁷.

Czasownik *śāpaq* nastrocza tutaj pewnych trudności. Jego podstawowe znaczenie to ‘klaskać (w dłonie)’ (Lb 24,10; Lm 2,15) lub ‘uderzać (w biodra)’ (Jr 31,19; Ez 21,17), względnie ‘bić’ (Hi 34,26)³⁸. Te znaczenia nie znajdują zastosowania w Jr 48,26. Dlatego pojawiły się bardzo różne propozycje translatorskie, łącznie z ingerencją w tekst hebrajski³⁹. Jedną z nich jest przyjęcie aramejskiego znaczenia dla rdzenia *spq* (*śpq*) – ‘wystarczać, mieć dosyć’⁴⁰. Moab

³⁷ Wyrażenie *‘al-YHWH* występuje ponad 30 razy w ST, z czego ponad 2/3 ma znaczenie ‘wbrew/przeciwko YHWH’.

³⁸ Por. BDB, 706; HALOT, II, 765.

³⁹ Przegląd tych propozycji podaje: McKane, *A Critical*, II, 1179-1180.

⁴⁰ W ST występuje rzeczownik *sepeq* (*śepeq*), który oznacza ‘dostatek, obfitość’ (Hi 20,22; 36,18).

zatem zaczęłyby wymiotować z powodu zamiaru alkoholu, a następnie leżałyby we własnych wymiocinach. Na podstawie tłumaczenia LXX (*kai epikrousei Moab en cheiri autou* – ‘a Moab będzie uderzał w dłoń swoją’) proponuje się poprawkę wyrażenia *baqî’ô* na *bəkappâw* jako wariant pierwotny (Hi 27,23; Lm 2,15). Warto w tym miejscu odwołać się jeszcze do przekładu Vlg: *et adlidet manum Moab in vomitu suo* (‘a Moab uderza ręką w wymiocinach swoich’). Wydaje się, że właśnie ten przekład cechuje najlepsze zrozumienie tekstu hebrajskiego. Nie wprowadza się żadnych poprawek do niego i zachowuje się podstawowe znaczenie czasownika *sāpaq*, a dodanie rzeczownika *manus* jest zgodne z logiką wyroczni⁴¹.

2.3.4. Jr 51,39,57

Treść i przesłanie obu wypowiedzi prorockich są bardzo zbliżone. Stanowią one część wyroku na Babilon (Jr 50–51), który jest najdłuższą mową w wyroczniach przeciwko narodom w Księdze Jeremiasza (Jr 46–51). Na zestawienie tych dwu wersetów pozwala wspólne słownictwo, użyte wyrażenia oraz przesłanie. Ponadto treściowo uzupełniają się one wzajemnie. W mowie przeciwko Babilonowi motyw kielicha YHWH pojawił się już w Jr 57,7-8. Tutaj natomiast przywołują go czasownik *šākar*, rzeczownik *mišteh* oraz stan głębokiego snu metaforycznie oznaczającego śmierć.

Moc Babilonu została ukazana w Jr 51,38. To wielkie imperium jest przyrównane do lwów, które ryczą nad swoją zdobyczą (Am 3,8). Prorok ukazuje w ten sposób zuchwałość i pewność Babilonu, który chce wciąż, niczym drapieżne zwierzę, zdobywać i pożerać nowe ofiary. Ten stan został oddany przez czasownik *hāmam* (‘być gorący’). Opisuje on moc słońca (Wj 16,21; Ne 7,3), ale także siłę gniewu ludzkiego (Pwt 19,6). W analizowanej wyroczni, podobnie jak

⁴¹ Por. Mackay, *Jeremiah*, II, 478.

w Iz 57,5, oznacza on stan pobudzenia z powodu nagromadzonego bogactwa i pewności we własną siłę. Prorok zapowiada, że to właśnie wykorzysta Bóg, przygotowując ucztę. W ST była ona wyrazem radości (Rdz 21,8; Prz 15,15), gościnności (Rdz 19,3; Hi 1,4) i świętowania (Rdz 40,20; Sdz 14,10; Est 9,22). Rzeczownik *mišteh* jest derywatem czasownika *šātāh* ('pić'). Zasadniczym więc zachowaniem podczas uczyty było picie wina (Est 7,2). Dochodziło podczas niej nawet do pijaństwa (1 Sm 25,26; Est 7,8; Iz 5,12).

W Jr 51,39 zostało zapowiedziane, że to sam Bóg wyprawi ucztę. Podobny motyw występuje w Iz 25,6. W wyroczni Izajasza jest to eschatologiczna uczta, dzięki której biesiadnicy będą cieszyli się nieśmiertelnością (Iz 25,7-8). W analizowanej wyroczni natomiast jest to miejsce ostatecznej rozprawy z przeciwnikami. Bez wątpienia jest to obraz zaczerpnięty ze starożytnej literatury bliskowschodniej, jak również z ludzkiego doświadczenia. Bóg zapowiada, że On sam napoi swoich biesiadników, a będzie to czynił tak długo, aż wszyscy jej uczestnicy rozweselą się w całej pełni. Nie ma żadnej wątpliwości, że będą oni mieli podawane wino, pod wpływem którego zaczną się rozweselać. Czasownik *ālaz* (16 razy w ST) oznacza 'unosić się radością/weselem, triumfować'. Bardzo często źródłem tego radosnego stanu człowieka jest Bóg (Ps 28,7; 149,5; So 3,14). Oczywiście ma to wymiar pozytywny, ponieważ wiąże się przykładowo z uwolnieniem od wrogów, a więc ostatecznie ze zbawieniem (Ps 68,5; Ha 3,18). Inaczej jest w Jr 51,39. Tutaj napojenie winem i doprowadzenie do stanu wielkiej radości ma obrócić się przeciwko Babilonowi, doprowadzając go do „snu wiecznego”, czyli śmierci. Wyrażenie *šamat-‘ólām* występuje jedynie w omawianych wersetach. Rzeczownik *šēnā* oznacza 'sen', a dokładniej 'spanie'⁴². Zbudzenie się ze snu oznacza-

⁴² Rzeczownik *šēnā* jest derywatem czasownika *yāšan* ('spać'). W ST występuje znacznie rzadziej (23 razy) niż jego synonim *hālóm*, który z kolei pochodzi od *hālam* ('śnić' – 65 razy).

ło powrót do aktywności (Rdz 28,16-18; Sdz 16,14.20). Wieczny sen natomiast wykluczał to całkowicie. Odnosząc się do metafory kielicha YHWH, można powiedzieć, że Bóg podczas przygotowanej przez siebie uczty tak obficie napoi biesiadników, że ci na skutek nadmiaru wina zasną i już się nie obudzą. Dojdzie więc do swoistego upojenia alkoholowego. Jest to więc kolejny obraz ukazujący gniew Boży. Tym razem zesłaną karą jest śmierć. Potwierdza to użycie czasownika *qîš* ('obudzić się'). Niezbudzenie się jest eufemistycznym określeniem śmierci (2 Krl 4,31; Hi 14,12)⁴³. Należy to uznać za ostateczny i najpełniejszy wyraz Bożego gniewu. Nie będzie to kara (lub ich seria) mająca przywieść do nawrócenia, lecz całkowite unicestwienie.

Czasownik *šākar* oraz cała fraza *wayāšnū šanat-‘ólām walō’ yāqîšū* występuje w Jr 51,57, w którym jest też mowa o uczcie. Wymienieni są tu ponadto szczegółowo jej uczestnicy, czego brakowało w Jr 51,39. W ten sposób te dwa wersety wzajemnie się uzupełniają. Na liście gości tej uczty znajdują się najwyżsi przywódcy (*šārîm*), najważniejsi urzędnicy państwowi (*paḥôṭ* i *saḡānîm*), doradcy królewscy (*ḥākāmîm*) i wojownicy (*gibbôrîm*). We wcześniejszych wyroczniach tym samym ludziom została zapowiedziana kara: Jr 50,35-36 – miecz wymierzony przeciwko *šārîm*, *ḥākāmîm* i *gibbôrîm*; Jr 51,23 – śmierć *paḥôṭ* i *saḡānîm*; Jr 51,56 – rozbrojenie i uwięzienie *gibbôrîm*. Nawiązanie do lwów w Jr 51,38 określało ich postępowanie. Drapieżny sposób działania oznaczał się bezwzględny uciskiem podbijanych narodów. Teraz sam YHWH dokona na nich pomsty i unicestwienia.

2.3.5. Ab 16

Księga Abdiasza jest wyrokiem na Edom za zbrodnie wobec Izraela. Prorok używa bardzo plastycznych obrazów,

⁴³ Zbudzenie się natomiast jest zapowiedzią zmartwychwstania w Iz 26,19 i Dn 12,2.

a ton jego przemówienia jest żywiłowy. Posługuje się on także alegorią – Edom symbolizuje wszystkich wrogów Izraela, a sąd i zemsta na zasadzie prawa odwetu mają dotknąć wszystkie narody.

Werset Ab 16 jest skierowany do Judy. YHWH objawia się tutaj jako mściciel swego ludu i zaczyna działać na zasadzie *ius talionis*. Sposobem ukarania narodów obłożonych karą jest podanie im kielicha, który zawiera Jego gniew. Choć to naczynie nie jest tu przywołane wprost, jego użycie potwierdza czasownik *šātāh*. W analizowanej wyroczni jest on użyty aż trzykrotnie.

Wyrocznia rozpoczyna się od stwierdzenia, że lud wybrany (reprezentowany tutaj przez Królestwo Południowe) odebrał już swoją karę. Prorok nawiązuje do zajęcia i zburzenia Jerozolimy podczas kampanii Nabuchodonozora. Edomici wykorzystali wówczas słabość Judy i przyłączyli się do wojska babilońskiego, wykazując się szczególnym okrucieństwem: rabowali Jerozolimę i ścigali jej uciekających mieszkańców (Ps 137,7; Ez 25,12; Am 1,11). To było karą wyrażoną metaforycznie przez obraz picia z kielicha YHWH. Miejszem, gdzie się to dokonało, była „święta góra Moja”, czyli Syjon. Wyrażenie *har-qodši* określa nie tylko miejsce kultu (Iz 56,7; 66,20), ale również jest ośrodkiem władzy politycznej (Ps 2,6). Zajęcie tego miejsca przez pogan było karą za niesłuchanie proroków, których Bóg stale posyłał do swojego ludu (2 Krn 36,15-16). Była ona zatem sprawiedliwa i dokonała się we właściwym miejscu.

Po odbyciu tej kary przyszedł czas, aby także „wszystkie narody” (*kal-haggôyim*) zaczęły pić z kielicha YHWH. Ma tu miejsce coś więcej niż tylko prawo odwetu. Gdyby Edom oraz inne narody pogańskie nie zostały ukarane, to oznaczałoby, że odniosły one pełny i ostateczny triumf nad ludem wybranym. W ówczesnych przekonaniach religijnych pokonanie narodu oznaczało także odniesienie zwycięstwa nad jego bóstwem. Symbolicznym tego wyrazem było złupienie i zburzenie miejscowego sanktuarium. Zagrabione sprzęty,

bardzo często o dużej wartości, były wywożone do ziem najeźdźcy i ofiarowywane własnym bożkom. Ta sytuacja miała miejsce podczas kampanii Nabuchodonozora (2 Krl 25,13-17; 2 Krn 36,18-19). Bóg Izraela, dokonując pomsty za swój lud, jednocześnie objawia swoją potęgę i chwałę. Pozywa nie tylko Edom, ale wszystkie narody, którym podaje do wypicia kielich swojego gniewu.

Dokona się to w dzień YHWH, o którym jest mowa w poprzedzającym wersecie (Ab 15). Zgodnie z zapowiedziami proroków miał to być czas ostatecznego objawiania się chwały Boga zarówno wobec Izraela, jak i obcych narodów (Am 5,18-20). Prorocy nadawali mu wymiar eschatologiczny i podkreślali bliskość jego nadejścia (Jl 2,1-2.11; So 1,14-18). W Ab 15 został przejęty ten ostatni motyw („bliski (*qārôb*) jest dzień YHWH”; por. także Iz 13,6; Jl 1,15; So 1,7).

Abdiasz bardziej zwraca uwagę w tym przypadku na *ius talionis*. Podkreśla to dwukrotne użycie wyrażenia *kāʾāšer* ('tak jak') w Ab 15-16. W myśl tego prawa wszystkie narody będą piły z kielicha YHWH. Jest jednak zasadnicza różnica w sposobie opróżnienia go przez lud wybrany a narody pogańskie. Dla Izraela kara miała skończyć wymiar. Wyraża to forma czasownika *šat̄it̄em* ('wypiliście'). Jest tu użyty czas perfectum, a więc w tym przypadku zesłanie kary można uznać za czynność zakończoną, odnoszącą się do przeszłości. W wyroku ogłoszonym na wszystkie narody natomiast jest użyty czas imperfectum (*yistū* – 'będą pili'). To zakłada rozpiętość w czasie, a więc trwanie tej czynności. Narody pogańskie będą piły nieustannie (*tāmīd*) z tego kielicha aż do swego unicestwienia. Wyraża to fraza *wahāyū kalô' hāyū* ('staną się tak, jakby ich nie było').

W drugiej części analizowanego wersetu paralelnie do *wašat̄ū* występuje czasownik *walā'ū*. Wyraża on gwałtowne picie, a więc pozostaje w związku z czasownikiem *šat̄āh*. Frazę *wašat̄ū walā'ū* można więc uznać za hendiadyś⁴⁴. Wówczas

⁴⁴ Por. Niehaus, „Obadiah”, 536.

można zaproponować tłumaczenie Ab 16b: „Pić będą łąpczywie, aż staną się tak, jakby ich nie było”. To podkreślałoby szybkość opróżnienia kielicha YHWH, a co za tym idzie doprowadzenie się do stanu upojenia alkoholowego w bardzo krótkim czasie. Ostateczna kara zatem dokonała się bardzo szybko, przynosząc całkowitą zagładę. Tłumaczenie natomiast *šāt āb* i *lā’a* dystrybucyjnie oraz przyjęcie znaczenia ‘połknąć’ dla drugiego czasownika wskazywałoby na zawartość kielicha. Jest nim trucizna, która sprowadza śmierć na pijących („wszystkie narody”). Jest jeszcze trzecia możliwość. Gdy *lā’a* zostanie przetłumaczone jako ‘wylizać’, czyli wypić do dna, do ostatniej kropli, to oznacza, że kara będzie definitywna, ostateczna i doprowadzona do końca, bez możliwości jej odwołania. Z każdą z tych trzech propozycji koresponduje końcowa fraza: *wahāyū kalō’ hāyū*.

2.3.6. Na 3,11

Do tekstów, w których pośrednio występuje motyw kielicha YHWH, należy zaliczyć także wyrocznię Na 3,11. Cała Księga Nahuma, zgodnie z jej tytułem (Na 1,1: *maššā’ nīnwēb* – ‘wyrok na Niniwę’), jest oskarżeniem Niniwy i ogłoszeniem na nią wyroku. Nazwa stolicy Asyrii jest tutaj toponimem użytym na oznaczenie całego wielkiego imperium. Prorok dokonuje personifikacji Niniwy, ukazując ją jako kobietę. Wśród różnych zapowiedzi kar, jakie miały na nią spaść, jest też motyw upicia prowadzącego do całkowitego osłabnięcia.

Karą będzie picie z kielicha YHWH⁴⁵. Ta czynność została ponownie wyrażona przez czasownik *šākar*. Upicie się

⁴⁵ Tak interpretują Na 3,11 Powis Smith (*A Critical*, 345), Szeffler („Księga Nahuma”, 73), Rudolph (*Micha*, 185), Savoca (*Abdia*, 83), Christensen (*Nahum*, 361), Longman III („Nahum”, 796-797). Przeciwnego zdania jest Spronk (*Nahum*, 132). Uważa on, że motyw picia z kielicha YHWH jest późniejszą metaforą. Czasowniki użyte w Na 3,11 mają swoje odpowiedniki w Na 1,7-8.10, ale w odwrotnej kolejności.

doprowadzi do zamroczenia. Ten stan został oddany przez imiesłów *na'ālāmā*. Pochodzi on od rdzenia *'lm*, który wyraża ideę ukrywania (1 Krl 10,3; 2 Krl 4,27; Koh 12,14), ale także odwracania wzroku w znaczeniu niezwracania uwagi (Kpł 20,4; 1 Sm 12,3; Ez 22,26). W Na 3,11 *na'ālāmā* wydaje się wprowadzać znaczenie nie tyle odwracania wzroku, co brak możliwości widzenia z powodu upojenia alkoholowego, a więc zamroczenie. Człowiek w takim stanie nie może nic dostrzec. Użyta tutaj koniugacja peryfrastyczna (czasownik *hāyāb* wraz z imiesłowem) zakłada, że czynność będzie długotrwała.

Dalsza część wyroku ogłoszonego przeciw Niniwie mówi o konieczności szukania schronienia. Użyty tutaj rzeczownik *mā'ôz* oznacza twierdzą, silne umocnienia (Iz 17,9; Dn 11,31). W metaforyczny sposób odnosi się także do Boga (2 Sm 22,33; Ps 27,1; Jl 4,16). Ma to miejsce także w Na 1,7. Ten werset rozpoczyna się wyrażeniem „Pan jest dobry” (*tôb YHWH*), a następnie pojawia się stwierdzenie, że jest On schronieniem „w dniu niedoli” (*bayôm šārā*). W ten sposób Nahum ukazuje, że karzące działanie YHWH wobec bezbożnych jest zarazem wybawieniem dla tych, którzy są Mu wierni⁴⁶. W Na 3,11 jest z kolei podkreślona jałowość poszukiwania schronienia przed wrogiem. Następuje więc nagle przejście z języka metaforycznego do realnego stanu, w którym znajduje się Niniwa.

2.3.7. Za 12,2

Wyrocznia Za 12,2 należy do drugiej części Księgi Deutero-Zachariasza (Za 9–14), która stanowi zbiór wypowiedzi, najczęściej pomyślnych, o Jerozolimie (Za 9,9-10; 13,9; 14,11). Do takich pomyślnych dla Jerozolimy wyroczni należy Za 12,2. Rozpoczyna się ona zwrotem świadczącym o całkowitej władzy Boga nad swoim miastem. Jego absolutne panowanie

⁴⁶ Por. Szmajdziński, „«Pan jest Bogiem»”, 55-56.

potwierdza wcześniejszy werset będący tytułem dla całego zbioru mów w Za 12–13. Zależność Jerozolimy od YHWH wyraża w analizowanej wyroczni czasownik *śim*. Z bardzo szerokiego spektrum semantycznego należy w tym przypadku wybrać znaczenie ‘ustanowić, uczynić’. Bóg ogłasza uroczyście, o czym świadczy wyrażenie *hinnēh ʾānōkī* (‘oto Ja’), że ustanowi Jerozolimę „czarą upajającą”. Użyty tutaj rzeczownik *sap* oznacza czarę⁴⁷. Była ona używana m.in. w kulcie (1 Krl 7,50; 2 Krl 12,14; Jr 52,19). Szczególnie jej zastosowanie jest wspomniane w Wj 12,22, gdzie pełni rolę naczynia na krew, którą skrapiano odrzwia domu w noc wyjścia Izraelitów z Egiptu. Naczynia określone w ten sposób były na wyposażeniu króla Dawida (2 Sm 17,28). Te teksty pozwalają przyjąć, że *sap* oznacza drogocenne naczynie. W Za 12,2 alegorycznie wyobraża ono Jerozolimę. Święte miasto ma stać się czarą. Taką rolę wyznacza jej sam Bóg. Zawartość tej czary nie jest bezpośrednio wspomniana, jednak rzeczownik *raʿal*, będący określeniem *sap*, pozwala przyjąć, że jest ona napełniona winem lub jakimś innym alkoholem. Rzeczownik *raʿal* jest hapax legomenon. Pochodzi on od rdzenia *rʿl*, który wyraża ideę potrząsania, wymachiwania, a także chwiania się, zataczania⁴⁸. Pokrewnym rzeczownikiem jest *tarʿēlā*, który występuje w kontekście upijania się winem. Stanowi on dopełnienie *kōs* (Iz 51,17.22 – ‘kielich upojenia’) i *yayin* (Ps 60,5 – ‘wino oszołomienia’). To samo znaczenie, na podstawie etymologii i paralelizmów, należy przyjąć dla *raʿal* w Za 12,2.

Sama Jerozolima staje się więc kielichem upojenia YHWH, a więc narzędziem Jego kary⁴⁹. Objawi się to podczas oblężenia przez okoliczne narody. Stan upojenia w tym przypad-

⁴⁷ Inne znaczenie rzeczownika *sap* to ‘próg’ (Sdz 19,27; So 2,14; Est 6,2). Por. BDB, 706; HALOT, II, 762-763. Za tym znaczeniem w Za 12,2 opowiadają się: Rudolph, *Haggai*, 217; Petersen, *Zechariah*, 107, 111.

⁴⁸ Por. BDB, 947; HALOT, III, 1266.

⁴⁹ Por. Homerski, „Księga Zachariasza”, 420; Redditt, *Haggai*, 129.

ku oznacza całkowitą niemoc podczas odwrotu. Wyrocznia Za 12,2 należy do nielicznych tekstów, w których kielich YHWH jest alegorią miasta lub narodu (Jr 51,7). Zmiana rzeczownika *kôs* na *sap* jest w takim przypadku uzasadniona. Naczynie określone jako *sap* częściej było wykorzystywane w kulcie. Było ono także na wyposażeniu świątyni i dworu królewskiego. To świadczy, że tego typu czary były wykonane z drogiego materiału i kunsztownie przyozdobione. Jerozolima zatem jest więc wyjątkowym i wybranym naczyniem w ręku Boga, o wiele bardziej drogiego niż przykładowo Babilon – „złoty kielich” (Jr 51,7)⁵⁰. Upojenie okolicznych narodów ma natomiast swoją paralelę w Jr 25,15-29. Prorok Zachariasz wprowadza jednak pewne *novum* do tej znanej metafory. Jerozolima nie będzie piła z owego naczynia (czary/kielicha), jak ma to miejsce w innych wyroczniach tego typu. To wyróżnienie i ochronienie świętego miasta jest tematem przewijającym się przez całą Księgę Zachariasza.

3. TEOLOGIA OBRAZU KIELICHA YHWH W TEKSTACH PROROCKICH ST

Egzegeza trzynastu tekstów z ksiąg prorockich ST, w których występuje motyw picia z kielicha YHWH, pozwala na dokonanie syntezy teologicznej. Ta metafora posłużyła za ukazanie Bożego gniewu, który z powodu grzeszności wylewa się na naród. Picie z kielicha to doświadczenie kary. W tym obrazie ważniejsza jest zatem jego zawartości, czyli przykładowo wino przynoszące szkodliwe skutki, niż *de facto* samo naczynie. Bogactwo tych tekstów charakteryzuje się tym, że opisują one – nawet w obrębie tej samej księgi – różne aspekty tej kary. Przykładowo pewne wyrocznie podkreślają wielką ilość wina, które ma być wypite, inne – stan w zamroczeniu

⁵⁰ Por. Mitchell, *A Critical*, 321.

alkoholowym, jeszcze inne – czynności temu towarzyszące (wymioty, obnażenie, sen, śmierć).

Wspólne motywy dla tej metafory przywoływanej przez proroków ST są zatem następujące.

(1) Używając obrazu wina, należy powiedzieć, że gniew YHWH zawarty w Jego kielichu nie jest wymieszany z niczym innym. Jak szlachetność wina gwarantuje jego czystość, tak w analizowanych tekstach prorocy zgodnie zwracają uwagę na ten aspekt gniewu Bożego. Nikt zatem nie doradza czy nakłania YHWH do podania kielicha i nakazania wypicia z niego. To jest Jego autonomiczny wyrok. Gniew zawarty w kielichu nie jest także jakąś nieosobową, irracjonalną czy mechaniczną siłą działająca niezależnie od Boga. On sam bierze to napełnione naczynie i przekazuje skazanemu narodowi. Może jednak posłużyć się swoim wysłannikiem. Tę rolę pełni prorok Jeremiasz, który przejmując zgodnie z poleceniem kielich z ręki YHWH, poi nim wszystkie narody, do których został posłany (J 25,15-17). Podobnie postępują także całe narody (Jr 51,7; Za 12,2). Jednak i w tych przypadkach Bóg ma pełną kontrolę nad rozlewającym się gniewem.

(2) Kara wymierzona narodom jest zawsze zasłużona. Trwanie w grzechu i brak chęci nawrócenia są powodem picia z kielicha YHWH. Tak objawia się Jego sprawiedliwość. Grzechy skazanych narodów są wymienione wprost bądź ich grzeszność wynika z kontekstu wyroczni. Adresatami tak wymierzonej kary są Jerozolima (Iz 51,17-22; Jr 13,12-14; Ez 23,32-34), Moab (Jr 48,26), Edom (Iz 63,[1-]6; Jr 49,12-13), Babilon (Iz 51,23; Jr 51,8.39.57), Niniwa (Na 3,11), Samaria (Ez 23,31.33) i inne narody (Jr 25,15-29; 51,7; Ab 16) bądź ogólnie prześladowcy (Ha 2,15-16). Obce narody zostały skazane nie tylko ze względu na swoją grzeszność, ale także za ich wrogość wobec ludu wybranego, a zwłaszcza wobec Jerozolimy, jak również za sam fakt przynależenia do świata pogańskiego. Jednak według proroków główną przyczyną ich ukarania było to, że wcześniej z ich ręki kary doświadczyła Jerozolima. Jest to swoista dialektyka dziejów świata w ST

oparta na *ius talionis*. Skoro nie uniknęła jej oblubienica YHWH, to tym bardziej nie uciekną przed nią ci, którzy należą do świata *gôyim* (Ab 16; Ha 2,15-16).

(3) W wielu tekstach prorockich dokonuje się znamienne przekazanie kielicha YHWH. Ruch ten rozpoczyna się od Jerozolimy i jest skierowany w stronę różnych narodów (Jr 25,15-29), Moabu (Jr 48,26), Edomu (Jr 49,12) czy Babilonu (Iz 51,17-23; Jr 25,26; 51,7-8; Ha 2,15-16).

(4) Kielich YHWH przekazany do wypicia zawiera pełnię Bożego gniewu, który wylewa się na skazany naród. Zapowiedź czy wykonanie kary przy użyciu tego obrazu oznacza jej pełnię oraz to, że będzie ona wykonana do samego końca. Nie ma możliwości ucieczki przed tym wyrokiem. Ten kielich musi więc być wypity do dna. Nie można go odstawić, jak to jest w przypadku zwykłego naczynia na wino. Narody skazane na wypicie tego kielicha piją z niego do końca, nawet pomimo osiadłych mętów na dnie. Tylko Bóg ma pełną władzę nad nim i może go odebrać z ręki skazanych narodów na wypicie Jego gniewu. Dzieje się tak jedynie w przypadku Jerozolimy (Iz 51,22).

(5) Picie z kielicha YHWH doprowadzało do całkowitego upojenia czy wręcz zamroczenia alkoholowego (Jr 51,7). Ten stan sprawiał, że skazane narody stawały się całkowicie bezradne, bezsilne i bezbronne (Na 3,11). W tym stanie nie były one zdolne do obrony. Nie mogły także oczekiwać pomocy ze strony innych (Iz 51,17-23). Obrazowo jest to ukazane jako zapadnięcie w nieprzytomny sen, z którego żadna siła nie może wybudzić (Jr 51,39.57).

(6) Upokorzenie, które jest spowodowane piciem z kielicha YHWH, jest powszechnie widoczne. Widok pijanego narodu wywoływał śmiech u innych. To sprawiało, że kara stawała się jeszcze cięższa. Obnażenie na skutek pijaństwa oznaczało nie tylko ukazanie bezsilności, ale również grzeszność skazanego narodu. Nagość będzie szczególnie haniebna dla pogan, ponieważ wówczas stanie się widoczne ich nieobrzezanie (Ha 2,16).

(7) W stanie upojenia pojawiało się także inne zachowanie, które rodziło już nie tylko upokorzenie, ale wręcz upodlenie. Należy w tym przypadku wymienić wymiotowanie i samookaleczenia (Jr 48,26; Ez 23,34). To napawało odrazą nawet najbliższych. Leżenie we własnych wymiocinach oraz zadawane sobie rany obrazowo oznaczają także odmianę losu. Był to spadek z honorowego miejsca do najbardziej haniebnego poniżenia.

(8) Kielich Bożego gniewu zostaje podany do wypicia w myśl *ius talionis*, czyli ci, którzy upijali innych, sami znajdują się w stanie upojenia alkoholowego (Jr 51,8; Ab 16; Ha 2,15-16). To oznacza że zbrodnie, które były popełniane przez obce narody, domagały się boskiej interwencji. Dotyczyło to zwłaszcza tych, którzy wystąpili przeciwko Jerozolimie lub całemu ludowi wybranemu. Wówczas Bóg występował w roli mściciela, który dokonywał przewidzianej prawem zemsty. Odbierał On kielich z ręki prześladowanych i podawał go do wypicia prześladowcom.

(9) W nauczaniu proroków kielich YHWH pojawia się w wyroczniach zapowiadających nieuchronną zagładę, która ma spaść na lud wybrany i pogan. Nie ma więc w tych zapowiedziach wezwań do nawrócenia i pokuty. Kielich przynosi ze sobą karę ostateczną. Ci, do których jest on skierowany, powinni upokorzyć się przed YHWH i podporządkować się Jego woli, a także mieć świadomość, że żadna ich siła ani pomoc z zewnątrz nie powstrzymają tej kary. W przypadku Jerozolimy ma ona jednak skończony wymiar – kielich Bożego gniewu zostanie jej odebrany i przekazany obcym narodom. Zagłada pogan niesie więc ze sobą wybawienie ludu Izraela.

BIBLIOGRAFIA

- Allen L.C., *Jeremiah. A Commentary* (The Old Testament Library; Louisville, KY – London: Westminster John Knox Press 2008).
Baloian B.E., *Anger in the Old Testament* (American University Studies 99; New York, NY – San Francisco: Peter Lang 1992).

- Brongers H.A., „Zornesbecher”, *Oudtestamentische Studiën* 15 (1969) 177-192.
- Brown F., *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon with an appendix containing the Biblical Aramaic* (Peabody, MA: Hendrickson Publishers 1999) (=BDB).
- Christensen D.L., *Nahum. A New Translation with Introduction and Commentary* (The Anchor Bible 24F; New Haven, CT – London: Yale University Press 2009).
- Chrostowski W., *Prorok wobec dziejów. Interpretacje dziejów Izraela w Księdze Ezechiela 16, 20 i 23 oraz ich reinterpretacja w Septuagincie* (Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej 1991).
- Fretheim T.E., „Theological Reflections on the Wrath of God in the Old Testament”, *Horizons in Biblical Theology* 24 (2002) 1-26.
- Grant D., „Wrath of God”, *The New Interpreter's Dictionary of the Bible* (red. K. Doob Sakenfeld) (Nashville, TN: Abingdon Press 2009) V, 932-937.
- Haak R.D., *Habakkuk* (Vetus Testamentum Supplementum 44; Leiden: Brill 1992).
- Homerski J., „Księga Zachariasza”, *Księgi Proroków Mniejszych. Wstęp – przekład z oryginału* (red. S. Łach) (Pismo Święte Starego Testamentu XII/2; Poznań: Pallottinum 1968) 237-459.
- Homerski J., *Księga Ezechiela. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz – eskursy* (Pismo Świętego Starego Testamentu XI/1; Poznań: Pallottinum 2013).
- Hostetter E.C., „kôs”, *The New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis* (red. W.A. VanGemeren) (Grand Rapids, MI: Zondervan 1997) II, 617-618.
- Howard Marshall I., „Cup”, *The New Interpreter's Dictionary of the Bible* (red. K. Doob Sakenfeld) (Nashville, TN: Abingdon Press 2006) I, 810.
- Keown G.L. – Scalise P.J. – Smothers T.G., *Jeremiah 26–52* (Word Biblical Commentary 27; Dallas, TX: Word Books 1995).
- Koehler L. – Baumgartner W. – Stamm J.J., *The Hebrew and Aramaic Lexicon on the Old Testament* (Leiden: Brill 1994-2000) I-V (=HALOT).

- Lamb D.T., „Wrath”, *Dictionary of the Old Testament Prophets* (red. M.J. Boda – J. Gordon McConville) (Downers Grove, IL – Nottingham: IVP Academic – Inter-Varsity Press 2012) 878-883.
- Longman III T., „Nahum”, *The Minor Prophets. An Exegetical and Expository Commentary* (red. T.E. McComiskey) (Grand Rapids, MI: Baker Academic 2009) 765-829.
- Lundbom J.R., *Jeremiah 21–36. A New Translation with Introduction and Commentary* (The Anchor Bible 21B; New York, NY – London: Doubleday 2004).
- Mackay J.L., *Jeremiah. An Introduction and Commentary* (A Mentor Commentary; Fearn: Mentor 2004) I-II.
- Mayer G., „kôš”, *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament* (red. G. Botterweck – H. Ringgren – H.-J. Fabry) (Stuttgart: Kohlhammer 1984) IV, 107-111.
- McKane W., *A Critical and Exegetical Commentary on Jeremiah I–XXV* (The International Critical Commentary; Edinburgh: T&T Clark 1986) I.
- McKane W., *A Critical and Exegetical Commentary on Jeremiah XXVI–LII* (The International Critical Commentary; Edinburgh: T&T Clark 1996) II.
- Mitchell H.G., *A Critical and Exegetical Commentary on Haggai and Zechariah* (The International Critical Commentary; Edinburgh: T&T Clark 1971).
- Niehaus J.J., „Obadiah”, *The Minor Prophets. An Exegetical and Expository Commentary* (red. T.E. McComiskey) (Grand Rapids, MI: Baker Academic 2009) 495-541.
- Palmer Robertson O., *The Book of Nahum, Habakkuk, and Zephaniah* (The New International Commentary on the Old Testament; Grand Rapids, MI: Eerdmans 1990).
- Petersen D.L., *Zechariah 9–14 and Malachi. A Commentary* (The Old Testament Library; London: Westminster John Knox Press 1995).
- Powis Smith J.M., *A Critical and Exegetical Commentary on the Books of Micah, Zephaniah and Nahum* (The International Critical Commentary; Edinburgh: T&T Clark 1921).

- Raabe P.R., *Obadiab. A New Translation with Introduction and Commentary* (The Anchor Bible 24D; New York, NY – London: Doubleday 1996).
- Redditt P.L., *Haggai, Zechariah and Malachi* (The New Century Bible Commentary; Grand Rapids, MI: Eedrmans 1995).
- Roberts J.J., *Nabum, Habakkuk, and Zephaniah* (The Old Testament Library; Louisville, KY: Westminster John Knox Press 1991).
- Rudolph W., *Micha – Nabum – Habakuk – Zephanja* (Kommentar zum Alten Testament XIII/3; Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus 1975).
- Rudolph W., *Haggai – Sacharja 1–8 – Sacharja 9–14 – Maleachi* (Kommentar zum Alten Testament XIII/4; Gütersloh: Gerd Mohn 1976).
- Rumianek R., *Motyw miłości cudzołożnej w Ez 16 i 23* (Warszawa: Fundacja im. Prymasa Tysiąclecia 1995).
- Savoca G., *Abadia – Naum – Abacuc – Sofonia. Nuova versione, introduzione e commento* (I Libri Biblici. Primo Testamento 18; Milano: Paoline 2006).
- Scaiola D., *Naum, Abacuc, Sofonia. Introduzione, traduzione e commento* (Nuova Versione della Bibbia dai Testi Antichi 16; Cinisello Balsamo: Edizioni San Paolo 2013).
- Spronk K., *Nabum* (Historical Commentary on the Old Testament; Kampen: Pharos 1997).
- Stachowiak L.R., *Księga Jeremiasza. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz* (Pismo Święte Starego Testamentu X/1; Poznań: Pallottinum 1967).
- Stachowiak L.R., *Księga Izajasza II–III. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz – ekskursy* (Pismo Święte Starego Testamentu IX/2; Poznań: Pallottinum 1996).
- Szefler P., „Księga Nahuma”, *Księgi Proroków Mniejszych. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz* (red. S. Łach) (Pismo Święte Starego Testamentu XII/2; Poznań: Pallottinum 1968) 5-76.
- Szmajdziński M., „«Pan jest Bogiem zazdrosnym i mściwym...» (Na 1,2). Obraz Boga w Księdze Nahuma”, *Collectanea Theologica* 81/4 (2011) 47-62.

Ks. MARIUSZ SZMAJDZIŃSKI, prezbiter diecezji łowickiej, doktor teologii biblijnej (KUL), licencjat nauk biblijnych (PIB), magister filologii klasycznej (UMK), kierownik Katedry Filologii Biblijnej Telewizyjnego Uniwersytetu Biblijnego (Telewizja Trwam), członek Stowarzyszenia Biblistów Polskich, moderator Dzieła Biblijnego im. Jana Pawła II w diecezji łowickiej, członek rady kapłańskiej diecezji łowickiej. Główny obszar zainteresowań: profetyzm biblijny (zwłaszcza księgi dwunastu proroków), filologia i literatura orientalistyczna (zwłaszcza syryjska) oraz filologia i literatura klasyczna (zwłaszcza grecka). Autor kilku książek, kilkunastu tłumaczeń tekstów biblijnych, apokryficznych i Ojców Kościoła, kilkudziesięciu artykułów naukowych oraz recenzji. Prowadzi stałe audycje w radio i telewizji oraz wykłady w Kościele Środowisk Twórczych w Warszawie.